

EL CULTE AL MÀRTIR SANT CUGAT
A TRAVÉS DELS TEXTOS DE LES MISSES
DE MANUSCRITS LITÚRGICS DE CATALUNYA

JOAN BELLAVISTA

La popularitat del culte a Sant Cugat arreu de les diòcesis catalanes assoleix la seva expressió més plena en la litúrgia. El nom del màrtir no manca en cap repertori litúrgic medieval del territori català, si més no en les lletanies dels Sants. Cenyint-nos només als còdexs que contenen els textos per a la celebració de la missa, escrits entre els segles XI fins al llindar del XV, la varietat de formularis de missa, dedicats al sant, testimonien a bastament la universalitat del seu culte. Entre els dotze consultats per aquest treball quatre manuscrits presenten la missa completa: un de més primerenc i tres un xic més tardans. Dos són de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: el Ritual-Missal de Sant Cugat, Ms. 73 (a.1218), i el Ms. Sant Cugat 14; els dos restants, pertanyents a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, són els missals: Mss. 163 i 116. Els restants s'atenen a l'estructura d'un sacramentari, acontentant-se només amb les oracions de la missa.

El Sacramentari de Sant Cugat, Ms 47, d'alguna manera pot equiparar-se als altres dos, també procedents de Sant Cugat, i als dos de la Catedral de Barcelona, atès que ell, també, compta amb totes les peces de la missa del Sant, per bé que no totes al mateix lloc, sinó en dos indrets diferents. Les peces cantades i les lectures de la missa es troben en el f.11v. El formulari de les oracions de missa al f.95, el dia que el calendari assenyala com el de la festa de Sant Cugat. L'altre manuscrit esmentat, Sant Cugat 73, procedent del monestir, escrit pocs

anys després del Ms. 47, que també conté sencera la missa del Sant, agrupa totes les peces en un mateix formulari i en el mateix dia que es celebra la seva festa. Són cinc, doncs, els formularis de missa completa fins ara al·ludits.

Els manuscrits litúrgics procedents del monestir vallesà que porta el nom del Sant ofereixen, com és natural, una més notable varietat de misses en comparació amb els altres. En concret, el que anomenem Sacramentari de Sant Cugat, Ms. Sant Cugat 47, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, presenta el culte al màrtir a través de tres formularis de missa, un per la vigília de la festa, un altre per la diada, i, un tercer, amb la missa votiva *In commemoratione*. El Ms. Sant Cugat 14, originari del mateix monestir, però força més tardà (c.1402), de la mateixa manera que l'anterior, també dedica al Sant tres misses. A la de la Vigília i de la festa hi afegeix *in inventione sancti Cucuphatis*. Entre els manuscrits consultats —alguns d'ells ja editats— només aquests dos contenen més d'un formulari.

Tot i que el present escrit més aviat pretén fixar-se en les oracions transcrivim, també, les altres peces de la missa escrites en els primers folis del Sacramentari de Sant Cugat i dels altres dos del mateix monestir. Farem el mateix amb les altres dues misses dels dos manuscrits de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona. Tot plegat ajudarà a tenir una visió íntegra del conjunt.

IN HONORE SANCTI CUCUPHATIS OFFICIUM

(Ms Sant Cugat 47, Arx. Corona d'Aragó)¹

Letabitur iustus sin domino et sperabit in eo et laudabuntur omnes recti corde.

1. Sigles:

Ge = L. C. MOHLBERG, *Liber sacramentorum romanae aeclesiae ordinis anni circuli*, Roma 1960.

Ha = Sacramentari gregorià de tipus *Hadrianum*, ed. J. DESHUSSES, *Le sacramentaire grégorien. Ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits*. 3 vols. Suïssa, 1971-1982.

Pa = Sacramentari gregorià de tipus Ms. de Pàdua D 47; cfr. ed. J. DESHUSSES, op. cit. I. 609-684.

Gell = A. DUMAS, *Liber sacramentorum gellonensisi*, 3 vols. Turnholti, 1981.

CCL = *Corpus christianorum. Series latina. Corpus orationum*.

CLX A - CLXE E, Turholti, 1992-1995.

Ps.Exaudi oracionem meam cum deprecor. (AMS 27a BCKS)²

Lectio libri Sapientie. /f.12/ Beatus vir qui in sapientia morabitur... Et nomen eternum hereditabit illum, dominus deus noster. (Sir 4, 22-15, 6)³

R. Possuisti domine super caput eius coronam de lapide precioso. (AMS 27b BCKS)⁴

V. Desiderium amime eius tribuisti ei... (AMS 27b BCKS)⁵

ALL. Letabitur iustus in domino et speravit in eo... (SRo 837)⁶

Secundum Matheum. In illo tempore. Dixit dominus Ihesus discipulis suis. Si quis vult post me venire abneget semetipsum et tollat crucem meam... donec videant filium hominis venientem in regno suo. (Mt 16, 21-28)

OF. R. Possuisti domine in capite eius... (AMS 148b KS)⁷

Vic = A. OLIVAR, *El Sacramntario de Vic*, Madrid-Barcelona, 1953.

Rip = A. OLIVAR, *Sacramentarium Rivipullense*, Madrid-Barcelona, 1964.

SB = J. BELLAVISTA, *Sacramentari de Barcelona*, Barcelona, 1994.

AMS = R-J. HESBERT, *Antiphonale Missarum Sextuplex*, Roma 1935.

SRo = J. BELLAVISTA, *L'Antifoner de missa de Sant Romà de les Bons*, Andorra, 1979.

Cu 47 = Barcelona, Ms. Sant Cugat 47, Arx. Corona d'Aragó, Ed. parcial J. BELLAVISTA, *El Santoral en el Sacramentari de Sant Cugat del Vallès*, Revista Catalana de Teologia, XXI/ (1996), Barcelona, 117-208.

Gir 46 = Ms. 46, Mus Dioc. Girona, ed. parcial J. JANINI, *Miscel.lània Litúrgica II*, Barcelona 1984, 59-86.

Tor 41 = Ms. 41, Bibl. Cap. de Tortosa, ed. parcial J. JANINI *Hispania Sacra* 19 (1968), 8-22.

Vic 68 = Ms. 68, Mus. Episc. de Vic.

Cu 73 = Barcelona, Ms. Sant Cugat 73, Arx. Corona d'Aragó.

Cu 14 = Barcelona, Ms. Sant Cugat 14, Arx. Corona d'Aragó.

Rip 112 = Barcelona, Ms. Ripoll 112, Arx. Corona d'Aragó

Bar 163 = Ms. 163, Arx. Catedral de Barcelona.

Bar 116 = Ms. 116, Arx. Catedral de Barcelona.

2. Sancti Vincenti.

3. La peicope està composta d'una selecció de versets.

4. S. Vincenti.

5. S. Vincenti.

6. S. Nicomedis.

7. S. Vincenti.

CO. Qui vult venire post me abneget semetipso... (AMS 27b BCKs)⁸

Els textos de l'introït, el salm responsorial, l'Al.leluia, l'ofertori i la comunió hi són escrits per ésser cantats; d'aquí ve que van acompanyats de notació, en aquest cas de tipus equitana. Entre els ff. 10v i 11, que precedeixen la missa de Sant Cugat, hi ha la missa —tret de les oracions— *In Purificatione beate Marie*. Les parts que corresponen al cant hi són presents, també, amb notació musical. A continuació de la missa del Sant hi ha l'introït de la missa de dedicació d'una església, l'*incipit* de l'epístola i l'al.leluia; l'introït, i l'Al.leluia amb notació equitana, com en els dos casos interiors. És en el conjunt d'aquestes tres mises cantades, al començament del manuscrit, on hi ha inserits els textos de la missa de Sant Cugat suara transcrita.

IN DIE SANCTI CUCUPHATIS OFFICIUM
(Ms. Sant Cugat 73, Arx. Corona d'Aragó)

Gaudeamus omnes in domino diem festum celebrantes sub honore Sancti Cucuphatis martiris de cuius passione gaudent angeli et colaudant filium dei. (AMS 30 BCKs)⁹

V. Gaudeant angeli, letantur archangeli, exultent iusti in conspectu dei. Gloria.

Gloria in exelsis deo.

Oracio. Beati Cucuphatis...

Leccio libri Sapientie. Beatus vir qui in sapientia morabitur...et nomen eternum hereditabit illud, dominus deus noster. (Sir 4,22-15, 62)

R. Posuisti domine super caput eius coronam de lapide precioso.

V. Desiderium anime eius... non fraudasti eum. (AMS 27b BCKs)

Alleluya. V. Martir adesto bone nostri miserendo patrone nomine pro Cristi Cucuphas qui tela subisti.

8. S. Vincenti.

9. Sanctae Aghatae.

ALL. Letabitur iustus in domino et speravit in eo... (SRo 837)

Secundum Matheum. In illo tempore. Dixit Ihesus discipulis suis. Si quis vult post me venire abneget semetipsum et tollat crucem suam... donec videant filium hominis venientem in regnos suo. (Mt 16, 21-28)

Credo in unum deum.

OF. Posuisti domine in capite eius... (AMS 148b KS)

Secreta. Illabere quesumus omnipotens deus...

CO. Possuisti domine in capite eius coronam de lapide precioso. (AMS 114 b)¹⁰

Post com. Sanctus martir tuus Cucuphas...

SANCTI CUCUPHATIS OFFICIUM

(Ms Sant Cugat 14, Arx. Corona d' Aragó)

Gaudeamus omnes in domino diem festum celebrantes sub honore beati Cucuphatis martiris... (AMS 30 BCKS)¹¹

V. Gaudeant angeli, letentur archangeli...

Oracio. Beati Cucuphatis martiris tui...

Epistola. Beatus vir qui in sapientia. (Sir 4,22-15,6)

R. Posuisti domine. (AMS 27b BCKS)

ALL. Hic est vere martir¹²

ALL. Letabitur iustus. (SRo 837)

Secundum Matheum. In illo tempore. Dixit Ihesus discipulis suis. Si quis vult post me venire abneget semetipsum...

Donec videant filium hominis venientem in regno suo. (Mt 16,21-28).

Sacra. Presencia munera quesumus domine...

CO. Qui vult venire post me. (AMS 27b BCKS)

Post com. Sanctus martir tuus Cucuphas...

10. S. Basilidis.

11. Sanctae Agathae.

12. No es troba a AMS ni a SRo.

IN NATALE SANCTI CUCUPHATIS
(Ms 163 Arx. Catedral de Barcelona)

Possuisti domine super caput eius corona de lapide precioso. V. Domine in virtute tua letabitur rex, et super salutare tuum exultabit vehementer. Gloria patri.

Oracio. Beati Cucuphas...

Epistola. Confitebor tibi domine... (Sir 51, 1-8.12)

R. Gloria et honore coronasti eum.

V. Et constituisti eum super opera manum tuarum. (AMS 164 B)¹³

<ALL.>¹⁴ Hic est vere martir qui pro Christo sanguinem suum fudit et ideo regnat cum illo in eternum.

<Ev.> *Sancti Marci.* In illo tempore. Dixit Ihesus discipulis suis. Si quis vult me sequi... non gustabit mortem donec videant regnum veniens in virtute. (Mc 8 34-39)

Sacra. Eius tibi domine precibus...

OF. Gloria et honore... (AMS 13 BCKS)¹⁵

CO. Si quis vult venire post me abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me.

Post com. Plebs tua domine...

IN NATALE SANCTI CUCUPHATIS OFICIUM
(Ms 116 Arx. Catedral de Barcelona)

Estalviem la transcripció de la missa d'aquest segon missal de la Catedral de Barcelona perquè totes les seves peces coincideixen amb les de l'anterior, Ms 163.

13. S. Mennae.

14. Entre parèntesis <> es senyalen mots que no estan en el manuscrit.

15. S. Joannis Ev.

UNES CONSTATAcions SUGGERIDES
A LA VISTA DELS PRECEDENTS FORMULARIS

De la comparació entre els cinc formularis precedents s'imposa una evidència. Els tres relacionats amb el monestir de Sant Cugat, tant pel que fa als textos per les antífonas o responsoris per ser cantats, com als de les lectures, es mantenen invariables al llarg del segle, amb un mínim de variants. Semblant cosa s'esdevé amb els formularis dels dos missals de la seu barcelonina. Tots dos tenen els mateixos textos, però no mantenen cap coincidència amb els tres monàstics.

Pel que fa a les diferències entre els d'un mateix grup són tan minses que es redueixen a l'introit *Letabitur*, del Ms 47, diferent de *Gaudeamus* dels altres dos. L'Al.leluia, l'última peça del propi a restar fixada, tampoc no presenta novetats, si no és l'Al.leluia, *Màrtir adesto bone*, del Ms 73. Fixant-nos ara als dos de Barcelona veiem que els dos formularis són idèntics tant pel que fa als cants com a les lectures. El resultat és clar, ens trobem davant de dues tradicions diferents: la monàstica i la catedral. No ho invalida el fet de l'Al.leluia dels missals de la Seu de Barcelona, *Hic est vere martir*, que només es troba en el manuscrit tardà de Sant Cugat 14.

Una mirada al conjunt dels formularis de missa escampats pels sacramentaris i missals aquí utilitzats com a instruments de treball, permeten adonar-se que les variants que, d'alguna manera, manifesten l'originalitat de cada un d'ells, rau en més en la selecció de peces que constitueixen la base dels seus formularis, que no pas en els elements extrínsecs. La constatació resulta útil per descobrir la identitat de cada un d'ells, i, al mateix temps, l'afinitat o llunyania que els separa. Si ara, doncs, dirigim l'atenció vers els títols que encapçalen els respectius formularis trobarem ben poques variants, si n'exceptuem el que precedeix a la missa sobre el trobament del seu cos, que no apareix en cap dels altres sacramentaris utilitzats per aquí.

La mostra de llibres de missa consultats és suficientment representativa de les misses de Sant Cugat en l'àmbit del territori català, i, més enllà, mantinguda al pas del segle. Ho evidencien, a més dels anteriors exemplars consultats, el missal de Saragossa (c.1422), Bibl. Cap. de la Seu. Ms. 25-28, f.85; el mateix missal de Barcelona (c.1458), Vilanova i la Geltrú, Bibl. i Mus. Balaguer, Ms 1, f.251v, i, fins i tot, el missal de la Seu d'Urgell, imprès vers el 1536; no el missal del segle XIV (Galceran), que només figura en les lletanies. El formulari de

la missa del Sant del «Missal d'Urgell», però, és el de comú de màrtirs, amb les conegudes oracions del *Hadrianum*, nn. 625, 626, 627, corresponents a la missa del papa màrtir Sant Esteve.

LES ORACIONS DELS DIVERSOS FORMULARIS DE LA MISSA
DE SANT CUGAT EN DISTINTS SACRAMENTARIS I MISSALS
DE CATALUNYA

SACRAMENTARI DE SANT CUGAT

ITEM VIGILIA SANCTI CUCUPHATIS

<p><Collecta>. Quesumus omnipotens deus ut nostra devotio que natalicia beati martiris tui Cucuphatis antecedit, patrocina nobis eius acumulet. Per. (Cu 47 231; Ha 3205)</p>	<p><i>Secreta</i>. Magnifica domine beati Cucuphatis solempnia recensemus, et promptis cordibus ambientes, oblatis muneribus et suscipimus et pervenimus. Per. (Cu 47 232; Ha 3206)</p>	<p><i>Post com.</i> Deus qui nos beati Cucuphatis martiris tui natalicia gloriosa pervenire concedis, tribue quesumus eius nos semper et beneficiis perveniri et orationibus adiuvari. Per. (Cu 47,233; Ge 915)</p>
---	---	---

EODEM DIE FESTIVITAS SANCTI CUCUPHATIS MARTIRIS

<p><Collecta>. Beati Cucuphatis martiris tui precibus adiuvemur, et eius digna solempnia celebrantes, fac nos tibi toto corde esse devotos. Per. (Cu 47 239; Rip 1092; Tor 41, f. 81v)</p>	<p><i>Secreta</i>. Illabere quesumus omnipotens deus semper sacrificii huius libationem, quam tibi in honore gloriosissimi martiris tui Cucuphatis deferimus, devotissima servitute et licet hanc tibi impuris manibus dedicemus meritis et intercessione illius in conspectu tuo maneat acceptabilis. Per. (Cu 47 240)</p>	<p><i>Pos com.</i> Sanctus martir tuus Cucuphas quesumus domine corda nostra letificet, ut dum eius meritis in presenti festivitate colimus, patrocina in augmento virtutum senciamus. Per. (Cu 47 241; Tor 41, f. 81v)</p>
--	---	---

IN COMMEMORATIONE SANCTI CUCUPHATIS

Collecta. Propiciare quesumus domine nobis famulis tuis per huius sancti martiris Cucuphatis, et aliorum sanctorum qui in presenti requiescunt ecclesia merita gloriosa ut eorum pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per. (Cu 47 547; Ha 1877)

Secreta. Suscipiat clementia tua domine de manibus meis munus oblatum et per huius sancti martiris tui Cucuphatis, et aliorum sanctorum orationes ab omnibus nos emunda peccatis. (Cu 47 548; Ha 1878)

Post com. Divina domine libantes sacramenta que in honore beati Cucuphatis martiris tui et aliorum sanctorum hic requiescunt tue obtulimus maiestati, presta quesumus ut per ea veniam mereamur peccatorum et celestis gracie donis reficiamur. (Cu 47 549; Ha 1880)

RITUAL-MISSAL DE SANT CUGAT

IN DIE SANCTI CUCUFATI OFFICIUM

Oracio. Beati Cucuphati martiris... (Cu 47 239)

Secreta. Illabere quesumus... (Cu 47 240)

Poscom. Sanctus martir tuus Cucuphas... (Cu 47 241)

SACRAMENTARI DE VIC

EODEM DIE SANCTI CUCUFATI MARTYRIS

Deus qui beato Cucuphati martiri tuo flamma tui spiritus succenso superare tribuisti suorum incendia tormentorum, concede propitius per eius intercessionem, ut nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum. Per. (Vic 462)

Sacra. Sacrificium laudis in honore et gloria tui sancti nominis preclare domine tue offerimus maiestati pro commemoratione et reverentia sancti Cucuphatis martiris tui, qui nullis illecebris corporalium voluptatum, nullis promissis blandimentorum fallacium, nullo genere tormentorum a tua potuit separari dilectionem. Quapropter te reclaman-

Ad complendum. Sit nobis domine intercedente beato Cuccuphate martire tuo reparatio mentis et corporis quod sancti altaris tui benedictione percepimus, et per hanc medicinam sanctorum suorum nos faciat esse consortes, qui infirmitatis nostre venit curare languores, Iesus Christus filius tuus dominus noster, qui tecum. (Vic 465)

do effici tibi meruit sacrificium laudis. Cuius pretiosa oratio quaesumus per hec sacrosancta nostra redemptionis commercia nobis peccatorum omnium optineat veniam et sempiternae glorie praemium assequendum. Per. (Vic 463)

SACRAMENTARI DE RIPOLL

EODEM DIE SANCTI CUCUFATI MARTYRIS

<p>Beati Cucufatis martiris tui quaesumus domine precibus adiuvemur... (Rip 1092; Gir 46, f. 76; Cu 47 239...)</p>	<p><i>Scr.</i> Muneribus nostris quaesumus domine precibusque susceptis, et caelistis non munda misteriis, et clementer exaudi. Per. (Rip 1093; Gir 46, f. 76)</p>	<p><i>Com.</i> Plebs tua domine sancti martyris tui Cucufati te glorificacine magnificet, et eo semper te presente, meratur abere rectorem. Per. (Rip 1094; Gir 46, f. 76)</p>
--	--	--

SACRAMENTARI DE SANT FELIU DE GIRONA

EODEM DIE SANCTI CUCUFATIS MARTIRIS

<p>Beati Cucufatis martiris tui domine quesumus precibus adiuvemur... (Gir 46, f. 76; Rip 1092...)</p>	<p><i>Sac.</i> Muneribus nostris quesumus domine precibusque susceptis... (Gir 46, f. 76; Rip 1093...)</p>	<p><i>Com.</i> Plebs tua domine sancti martiris tui Cucufatis... (Gir 46, f. 76; Rip 1094...)</p>
--	--	---

SACRAMENTARI PIRINENC MS. 41 DE TORTOSA

IPSO DIE SANCTI CUCUFATIS

<p>Beati Cucufatis martiris tui... (Tor 41, f.81v; Rip 1092; Cu 47 239...)</p>	<p><i>Sac.</i> Eius tibi precibus domine quesumus grata reddatur oblatio, pro cuius est festivitate immolanda. Per. (Tor 41, f. 81v; Ge 1014; Pa 824; SB 837; Vic 68, f. 172)</p>	<p><i>Ad com.</i> Sanctus martir tuus Cucuphas quesumus domine corda nostra letificet... (Tor 41, f. 81v; Cu 47 141)</p>
--	---	--

SACRAMENTARI DE SANT JOAN DE LES ABADESSES MS.68 HOS.EPISC.VIC

SANCTI CUCUFATI

<p>Omnipotens sempiterne deus sollemnitate hodiernam propitius intuere ecclesiam tuam beati Cucufatis fac celebritate gaudere eiusque intercessionem omnium in te credentium vota perface. Per. (Vic 68, f. 172; Gell 1609)</p>	<p><i>Sacra.</i> Huius tibi precibus quesumus domine hec grata fiat oblatio... (Vic 68, f. 172; Tor 41, 81v; SB 837)</p>	<p><i>Post com.</i> Populus tuus domine tua sancta sumus et beati martiris tui Cucufatis... (Vic 68, f. 172; Rip 1094)</p>
---	--	--

SACRAMENTARI DE BARCELONA

EODEM DIE SANCTI CUCUPHATIS

<p>Beati Cucuphatis martiris tui quesumus domine precibus adiuvemur, ut tuam semper misericordiam percipere mereamur. Per. (SB 836; Pa 845; Bar 163, f. 61v; Bar 116 f. III bis)</p>	<p><i>Sacra.</i> Huius tibi domine precibus grata reddatur... (SB 837; Ge 1014; Tor 41, f. 81v; Bar 163, f. 61v; Bar 116 f. III bis)</p>	<p><i>Post com.</i> Plebs tua domine sancti martiris tui Cuccuphatis precibus adiuvemur, cuius hodie festiuitate letatur. Per. (SB 338; Bar 163, f. 61v; Bar 116. f. III bis)</p>
--	--	---

MISSAL DE RIPOLL MS. RIPOLL 112 ARX. CORONA D'ARAGÓ

EODEM DIE SANCTI CUCUPHATIS

<p>Beati Cucuphatis martiris tui quesumus domine precibus adiuuemur... (Rip 112, f. 208v; Rip 1092...)</p>	<p><i>Sacra.</i> Muneribus sacris quesumus domine... (Rip 112, f.108v; Rip 1093...)</p>	<p><i>Post com.</i> Plebs tua domine sancti martiris tui Cucuphatis... (Rip 112, f. 108v; Rip 1094...)</p>
--	---	--

MISSAL DE BARCELONA MS 163 ARX. CATEDRAL DE BARCELONA

IN NATALE SANCTI CUCUPHATI

<p>Oracio. Beati Cucuphatis martiris tui... (Bar 163, f.61v; SB 836...)</p>	<p><i>Sacra.</i> Eius tibi domine precibus grata reddatur... (Bar 163, f.61v; SB 837...)</p>	<p><i>Post com.</i> Plebs tua domine sancti martiris tui Cucuphatis... (Barc 163, f. 61v; SB 838...)</p>
---	--	--

MISSAL DE SANT CUGAT MS. SANT CUGAT 14 ARX. CORONA D'ARAGÓ

VIGILIA SANCTI IACOBI APOSTOLI ET SANCTI CUCUPHATIS
MARTIRIS OFFICIUM

Alia oracio. Quesumus omnipotens deus ut nostra devocio... Per. (Cu 14, f. 393v; Cu 47 231)

Alia secreta. Magnifica domine beati Cucuphatis solempnia recensemus... Per. (SCu 14 f. 394v; Cu 47 232)

Alia post com. Deus qui nos annua beati Cucuphatis martiris tui natalicia glorios... Per. (Cu 14 f. 394v; Cu 47 233)

SANCTI CUCUPHATIS OFFICIUM

Oracio. Beati Cucuphatis martiris tui quesumus domine precibus adiuvemur... Per. (Cu 14, f. 395v; Rip 1092)

Sacra. Presencia munera quesumus domine ita serena pietate intuere ut sancti spiritus perfundantur benedictione, et in nostris cordibus eam dilectionem validam infundant per quam sanctus martir tuus Cucuphas, omnia corporis tormenta devicit. Per. (Cu 14, f. 395v; CCL 4330)

Post com. Sanctus martir tuus Cucuphas quesumus domine corda nostra letificet... Per. (Cu 14, f. 396; Cu 47 241)

IN INVENCIONE SANCTI CUCUPHATIS ADMISSAM

Oracio. Omnipotens sempiternus deus qui sacra beati martiris Cucuphatis membra fidelibus tuis in hodierna die revellare voluisti, concede ut intercessione eius auxilio nos ab instantibus liberari et futuris consolacionibus mereamur sociari. Per. (Cu 14, f. 334; Vic 535, Rip 1131)

Sacra. Hiis quesumus domine muneribus intende placatus et tribue supplicationibus gloriosi martiris Cucuphatis, nos a peccatis omnibus absolvi et celesti gratia ditari. Per. (Cu 14, f.335; Vic 536; Rip 1133)

Post com. Deus qui ecclesie gloriosi martiris tui Cucuphatis non defraudasti artus, da quesumus ut eius supplicatione fiat tibi semper devota et meritis iugiter segura consistat. Per. (Cu 14, f. 335; Vic 538; Rip 1134)

MISSAL DE BARCELONA MS. 116 ARX. CATEDRAL BARCELONA

IN NATALE SANCTI CUCUPHATIS OFFICIUM

<i>Oracio.</i> Beati Cucuphat- tis martiris tui... (Bar 116, f.III bis; Bar 163, f. 61v; SB 836)	<i>Sacra.</i> Eius tibi domine precibus... (Bar 116, f. III bis; Bar 163, f. 61v; SB 837)	<i>Post com.</i> Plebs tua do- mine sancti martiris tui Cucuphatis... (Bar 116, f. III bis; Bar 163 f. 61v; SB 838)
---	--	---

LA MISSA DE SANT CUGAT, UNA EUCOLOGIA VARIADA
AMB LÍNIES DIVERGENTS I ELEMENTS COMUNS

*En els manuscrits litúrgics originaris del mateix monestir
de Sant Cugat*

Dels tres manuscrits del monestir només en dos d'ells hi ha una missa de vigília, prèvia a la del dia de la festa. Tots dos Mss. —Sant Cugat 47 i Sant Cugat 14— mantenen la identitat de les oracions del formulari al llarg de més de dos segles que els separen, a part de ser els únics, de tot el conjunt estudiat aquí, que ofereixen una missa pel dia abans de la festa.

Pel que fa a la missa del dia el Ms. 47 i el 73, d'una relativa proximitat d'època de composició, coincideixen en totes les oracions del formulari. El Ms. Sant Cugat 14 només té en comú amb ells la col·lecta. Una altra novetat ens ve per part del 47, en el qual es pot llegir, entre les misses votives, una de commemorativa en honor Sant Cugat, malgrat usar unes oracions conegudes per la seva procedència gregoriana-adriana.

En l'esmentat Ms. 14, en relació amb els seus companys, hi apareix, i només en ell, una missa que porta per títol *In inventione Santi Cucuphatis*. És una missa coneguda pels sacramentaris de Vic i Ripoll, situada el 3 d'agost, dia del trobament del cos de Sant Esteve.

En el Sacramentari i missals de Barcelona

De l'àrea Barcelona aquí s'han escollit tres manuscrits d'època diferent, el Sacramentari de Barcelona, de principis del segle XIII, i dos

missals de la Seu barcelonina: el Ms. 163, de la segona meitat del segle XIV, i el de l'any 1402. Una simple mirada comparativa hi descobreix identitat de formulari en tots ells. La col·lecta, manllevada al Gregorià paduenc, no és pas la mateixa que hi ha en les altres misses del Sant escrites en els altres llibres litúrgics no barcelonins, malgrat un començament semblant. El mateix cal afirmar de la postcomunió, tot i l'equívoc que pot produir el fet de començar amb les mateixes paraules. Només la secreta d'origen gelasià és comú amb altres sacramentaris que han estat objecte de comparació.

*La missa del Sant en els llibres relacionats
amb el monestir de Ripoll*

Les oracions que serviren per confeccionar el formulari del primerenc Sacramentari de Ripoll es mantenen invariables en el Ms. 112, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, provinent del mateix monestir, de la segona meitat del segle XIV. Observem, també, que el Sacramentari de Sant Feliu de Girona (segle XII), comparteix amb ells les mateixes oracions.

El Sacramentari de Vic i el de Sant Joan de les Abadesses

Ni el vell Sacramentari de Vic, ni el de Sant Joan de les Abadesses, de l'Arx. Episc. de Vic. Ms. 68, ni el de Tortosa, Ms. 41, no s'adiuen ni amb el grup monàstic de Sant Cugat ni amb el de l'àrea barcelonina; d'aquí la conveniència de tractar-los a part. L'únic tret comú és la secreta que comparteixen el Ms. 68, del Mus. Episc. de Vic, i el Ms. de Tortosa, que com, s'ha advertit, es troba tant en el Sacramentari Gelasià com en el Paduenc. És precisament aquesta secreta la que fan servir els manuscrits de la tradició barcelonina i, per contra, cap de la tradició monàstica. Amb tot es nota un cert acostament del sacramentari tortosí amb els de Sant Cugat, amb els que comparteix la col·lecta i la postcomunió. Més singular resulta el cas de la col·lecta del Sacramentari de Sant Joan de les Abadesses, coincident amb la del Sacramentari de Gellone, però en cap dels catalans.

Sacramentari de Vic

Continuem amb la ignorància sobre la procedència de les oracions de la missa de Sant Cugat, tan diferents de la resta dels sacramentaris estudiats fins ara. La col·lecta, a part de no coincidir amb la dels esmentats sacramentaris, no es troba ni en el *Corpus Orationum*. S'haurà d'esperar l'edició completa del *Corpus*, per si és possible un coneixement més acurat sobre l'origen de la secreta i del postcomunió.

UNES REMARQUES FINALS

L'atenció posada sobre les misses de Sant Cugat en un cert nombre de manuscrits —alguns d'ells ja editats— del territori català, no només ha evidenciat l'extensió del seu culte sinó que permet descobrir una abundant varietat de textos d'oracions. Encara que no es pugui parlar d'una creativitat pròpiament dita, no es pot menys tenir la varietat d'oracions emprades i l'originalitat dels seus formularis. L'ur anàlisi i procedència menen a la conclusió de l'existència de dues tradicions independents a l'interior del nostre país, la monàstica i la barcelonina. Hom es pot adonar, igualment, que més enllà d'aquestes tradicions resten, encara, uns marges de llibertat i de contactes més esporàdics, en un cert nombre de manuscrits, que fa que cada un d'ells expressi la pròpia originalitat.

Entre les misses, la del Sacramentari de Vic és la que més diferències presenta en relació amb les dels altres sacramentaris o missals. Unes oracions de contingut i extensió superior a les altres, d'un origen que ens resulta desconegut. De semblant manera s'observa com entre els formularis dels manuscrits hi ha oracions que només es troben en algun d'ells; aquest és el cas de la secreta *Illabere*, del sacramentari de Sant Cugat, que no hem trobat ni en el *Corpus orationum*. El mateix es pot afirmar de la secreta *Presentia*, del Ms 14, de Sant Cugat. De la col·lecta del Sacramentari de Sant Joan de les Abadesses podem dir que tot i no ser una creació pròpia no ha aparegut en cap altre formulari.

Del que podríem dir-ne el procés d'evolució dels sacramentaris vers els missals plenaris, podem considerar que n'hem ofert uns exemples comparant els formularis de la missa dels més antics Sacramentaris amb els missals de l'arxiu de la Catedral de Barcelona,

passant pels manuscrits 47, i, sobretot, 73, del monestir de Sant Cugat.

El Culte a Sant Cugat expressat en la missa, no s'ha acontentat amb els tradicionals formularis del dia de la festa, ni que aquesta comporti missa de vigília, sinó que ens ha llegat un formulari per una missa *In inventione* del seu cos i una altra per celebrar com a votiva.